

BOEM

99

PAUKESLAG

daar ligt alles

PLAT

o_____o

waar razen violen celli bassen koperen triangel
trommels **PAUKEN**
razen rennen razen rennen razen **RENNEN**

STOP!

drama in volle slag hoeren slangen werpen zich op eerste
mannen het gezin wankelt de fabriek wankelt
de eer wankelt ligt er
alle begrippen **VALLEN**

HALT!

Positief is niet overtuigen
van leed
van leem en klee
van schuld en angst
het best van volle leete

hied echotien

van idealen

beste heb longen liggen lijf

alle longen echotien in zied drollen

tant de ministers de pastours de generale kinamen natie

drasi u om keu u om keu u een om

om hane al aarde andersom

a A A

Omega

RIMMEL'S NEW COSMETIQUE

For fixing the Hair Whiskers or Mustachious
and giving them a beautiful gloss & natural black
or brown colour
BY RIMMEL, Parfumer 79 Strand; Bld. des Capucines, Paris

en rouge pour les lèvres

Du rouge pour les lèvres D

O
R
I
N

NIHIL
NIHIL
FRERE
FRERE

Lieber Heinz
willst Du mich
zum Selbstmord
treiben
Ich bleibe
nach wie
vor Dein
Hanno

FRERE
FRERE
BI
BI
BI
BI

FATALITAS
AS

Motto: Ne portez pas les
ceintures
trop basses
(Femina, av. 1901)

SONNE
NIHIL
NIL
L

ABT. 33 Sehr geachtet Herr Professor
w.c. R.G. n° 66666
deiner Fäll istum so sehr beachtenswert da die Mutter der
Patientin behaupte biseksuelle Neigungshatundre ihrer Tochter

mon chéri, j'oublie tout, j'oublie tout
les nouvelles lais je dont morte pour toi. La belle-écrite
que sau tu ne m'aimerais plus je te prie
de m'envoyer my lettres et mon chiquon

BIEM
180 mar
MOM
MOM
MOM
MOM

Père Jacques quand je suis grise je dis
des bêtises que de
ca genre
bu w licy
toda
tout en faisant
la danse

BORM
L'ALTO MORT
drame pol.
4 parties
Bain

nemi nature citron ultraalle

BEZETTE

Berlijn 1920-1921. 136 losse bladen, met 125 pagina's handschrift (in zwarte en rode inkt) en 26 pagina's typoscript. De pagina's zijn genummerd in rood potlood, waarschijnlijk door de drukker. Compleet met het inlegvel met 'Storende Errata' in handschrift en het ontwerp voor de prospectus, die nooit als dusdanig verscheen en waaruit de wervende tekst op de omslagwikkel zou terechtkomen (zie p 7).

De 125 pagina's handschrift vormen samen met vijf pagina's typoscript de volledige bundel. De overige 21 pagina's typoscript staan op de achterzijde van voornamelijk het eerste deel van het handschrift. Formaat: 28,5:22 cm. Het papier (met een Duits watermerk) is goed bewaard en fris.

Naast correcties en varianten door Van Ostaijen bevat het manuscript handgeschreven aanwijzingen van Oscar Jespers en schaarse aantekeningen van de drukker. Het handschrift heeft als model gediend voor Jespers en de Antwerpse drukker Casie.

Uit de wijzigingen en varianten op sommige typoscriptpagina's valt af te leiden dat er vrijwel zeker een gedeeltelijke, of misschien wel volledige, versie in typoscript aan dit handschrift is voorafgegaan. Sporen van een oer-manuscript of een fragmentarische kladversie zijn er niet, maar dergelijke aanzetten zal de dichter zeker ook hebben gemaakt. Alleszins zal Van Ostaijen vanwege de papierschaarste zuinig met papier zijn geweest. Hij hergebruikt achterzijden van eerdere versies, krabt waar nodig woorden weg en zet op pagina 10 een herzien fragment op een strook papier met postzegeltjes vast (zie afbeelding op p 2).

Vermeldenswaardig zijn de vier tussenpagina's op zakelijke papieren van zijn oudere broer Constant, waarop Oscar Jespers de door hem te maken houtsneden aangeeft, één ervan met schets. Constant van Ostaijen financierde de uitgave van **Bezette stad**. De opdracht 'Voor mijn lieve broer Stan' bij het gedicht **Aftocht** is in het handschrift behouden. In de gedrukte versie kwam die op vraag van Constant te vervallen.

Op 27 juli 1920, bijna twee jaar na zijn aankomst in Berlijn, begint Paul van Ostaijen te schrijven aan zijn iconische boek **Bezette stad**, dan nog getiteld **De obus in de stad**, waarvoor het turbulente Antwerpen van tijdens de eerste wereldoorlog het decor is.

De dichter is naar Berlijn gevlucht om de gevolgen van zijn veroordeling als activist in Antwerpen te ontlopen. Hij beleeft Berlijn weliswaar in armoedige omstandigheden, maar zoekt gretig zijn weg in het artistieke milieu, volgt de avant-garde kunst van die jaren, laat zich erdoor inspireren en schrijft met volle overgave.

In Berlijn komt hij onder andere in aanraking met het Dadaïsme, dat van grote invloed is op de creatie van **Bezette stad**.

Dezelfde dag dat Van Ostaijen de eerste regels van het openingsgedicht uit **Bezette stad** schrijft beklagt hij zich in een brief aan de schrijver Paul Kenis dat de literaire tijdschriften altijd maar weer gedichten als bijdrage van hem verwachten. De herhaalde vraag naar zijn gedichten ontlokt hem de boutade: "Spijtig genoeg, want: ik schrijf helemaal geen gedichten meer."

Dit citaat zou een mooi vertrekpunt kunnen zijn om te duiden dat Van Ostaijen met **Bezette stad** een gesamtkunstwerk voor ogen had. Van Ostaijen gaat als maker een uitdaging aan en geeft zijn woekerende verbeelding vorm in een eigenzinnige **ritmiese** typografie. Met **Bezette stad** slaagt hij erin een ultieme vorm vinden. Het handschrift van **Bezette stad** is een weloverwogen en sterk visuele compositie, het moet dan ook eerder als kunstwerk dan als manuscript worden beschouwd.

Aanvankelijk is het de bedoeling dat de bundel door Floris Jespers zal worden geïllustreerd, maar in september 1920, tijdens een bezoek van Oscar en Mia Jespers aan Van Ostaijen in Berlijn, wordt besproken dat Oscar Jespers de bezorger van **Bezette stad** zal worden. Hij zal uiteindelijk niet alleen instaan voor het opvolgen van de typografische uitvoering naar strikte aanwijzingen van Van Ostaijen, maar eveneens het omslag en een viertal houtsneden voor de tussenpagina's ontwerpen.

Paul van Ostaijen

STAD

In blijvende vriendschap voor Werner Thys (1957-2018)

Oscar en Mia Jaspers reizen terug naar Antwerpen met het handschrift van het eerste gedeelte van **Bezette stad** in hun bagage.

Uit de bewaarde brieven van Oscar Jaspers aan Paul van Ostaijen uit de periode 1920-1921 blijkt met welke precisie en overgave Jaspers zijn taak uitvoert. Hij zorgt voor de juiste drukker, onderzoekt mogelijkheden en volgt het drukproces nauwgezet. Voor de gemiddelde drukker in die tijd was het realiseren van een boek als **Bezette stad** onmogelijk. Het voltooiën van het netwerk alleen al moet de zetter slapeloze nachten hebben bezorgd.

In geval van niet beschikbare lettertypes of woordvormen snijdt Oscar Jaspers eigenhandig de benodigde clichés. Op een enkele uitzondering na, zoals het fameuze Zeppelin-woord, dat hij naar eigen inzicht in de contouren van een Zeppelin snijdt en dat in Van Ostaijens manuscript totaal anders van vorm is, volgt hij het handschrift nauwgezet.

Door de technische beperkingen van de tijd kan het boek niet anders dan in gedeelten worden gedrukt. Ook het handschrift komt in gedeelten uit Berlijn. Het laatste deel van het manuscript arriveert pas eind februari 1921 in Antwerpen en twee maanden later kan **Bezette stad** dan eindelijk in druk verschijnen. Het blijft uitzonderlijk dat het originele handschrift na alle handelingen zo goed is bewaard en als geheel is samengebleven.

Het belang van de bundel **Bezette stad** is niet te overschatten. Eerst en vooral is het een werk met een internationale reputatie, dat in de wereldwijde context van de avant-garde kunst past.

Bepaalde fragmenten, zoals het krachtige 'BOEM PAUKESLAG', behoren zelfs tot ons collectieve geheugen. Verder is er geen literair werk in ons taalgebied waaraan zoveel studies en publicaties zijn gewijd, en is het van blijvende invloed op generaties dichters en lezers.

2. _____ BEZETTE STAD. ORIGINALHOUTSNEDEN EN TEKENINGEN VAN OSKAR JESPERS. 1921 Antwerpen, Uitgave van het Sienjaal, eerste druk, oplage 540 genummerde exemplaren, één van de 500 exemplaren op Vélín Registre (dit is nummer 95), 125p. 28,5x22,5 cm. Compleet met het velletje 'Storende Errata' en de oorspronkelijke oranje omslagwikkelt met een deel van de wervende tekst geschreven voor de prospectus. Ingehaaid. Lichte watervlek op de voorzijde en minieme imperfecties aan de rand en het scharnier van het omslag.
- 'Dit boek werd gedrukt door F. Casie / drukker te Antwerpen / in de maanden februari en maart / Bij ontstentenis van de dichter werd de korrektuur / voornamelijk de overeenkomst van het typografische met het manuscript en de aanduidingen / bezorgd door Oskar Jaspers en René Victor'.
3. _____ BEZETTE STAD. ORIGINALHOUTSNEDEN EN TEKENINGEN VAN OSKAR JESPERS. 1921 Antwerpen, Uitgave van het Sienjaal, eerste druk, oplage 540 genummerde exemplaren, één van de 500 exemplaren op Vélín Registre (dit is nummer 42), 125p. 29x23 cm. Compleet met het velletje 'Storende Errata'. Na de eerste veertig luxe-exemplaren is dit het tweede nummer van de gewone oplage, volgens de bewaarde 'verkoop- en verzendlijst' was dit exemplaar van Constant van Ostaijen. Kleine hoekjes uit het omslag en enkele imperfecties aan de rug, verder goed.
4. _____ BEZETTE STAD. ORIGINALHOUTSNEDEN EN TEKENINGEN VAN OSKAR JESPERS. 1921 Antwerpen, Uitgave van het Sienjaal, eerste druk, oplage 540 genummerde exemplaren, één van de 500 exemplaren op Vélín Registre (dit is nummer 325), 125p. 29x23 cm. Zonder het velletje 'Storende Errata'. Linnen met rood blind rug-etiket. Contemporaine privé-band. Het boekblok werd gerespecteerd en niet afgesneden. Achterplat niet meegebonden. Klein hoekje uit de onderzijde van het omslag, verder in zeer gave en frisse conditie. Exemplaar uit het vroegere bezit van Neerlandicus Arnold Saalborn (1888-1973) met signatuur en een bescheiden eigendomsstempeltje onderaan de titelpagina. Saalborn gaf van 1926 tot 1953 les aan het Barlaeus Gymnasium in Amsterdam, één van zijn bekend geworden leerlingen was de jonge Willem Frederik Hermans.

BEZETTE STAD

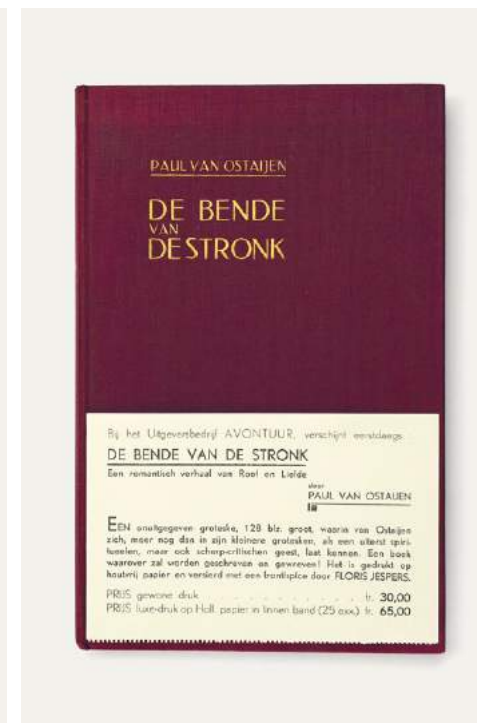
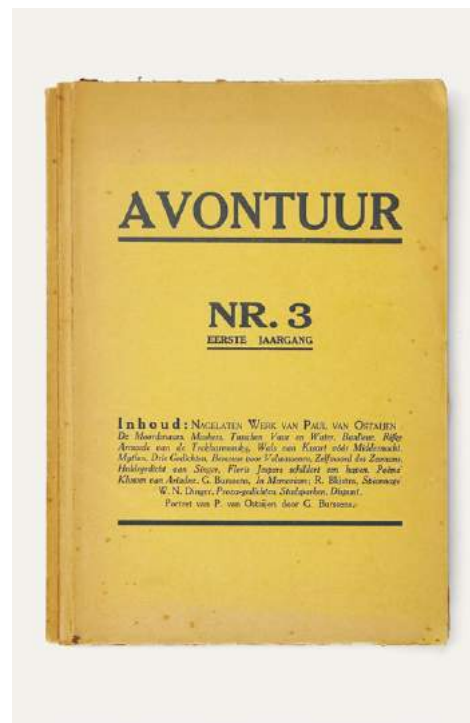
door PAUL VAN OSTAYEN

met tekeningen en originalhoutsmeden van OSKAR JESPERS / clichés in zwart-rood naar manuscript / Ritmische typografie / een boek zonder bijbelse schoonheid / een boek voor royalisten en republikeinen / voor dokters en analfabeten / een boek met een register van al de beroemde liedjes der tien laatste jaren kortom: onmisbaar gelijk een kookboek / "Wat ieder meisje weten moet .."

Uitgave A: Slechts 40 exemplaren op Vergé d'Arches . . . . . Fr. 40
waarvan 10 niet in den handel

Uitgave B: 500 exemplaren op Vélín registre . . . . . Fr. 15

5. _____ AVONTUUR. Eerste jaargang, drie nummers (compleet). Tijdschrift verschenen op initiatief van Eddy du Perron en Paul van Ostaijen. Redactie: R. Blijstra, Gaston Burssens, W.N. Dinger, Van Ostaijen en Du Perron. 1928 (Bussum, Dinger), oplage 300 exemplaren. De naam 'Avontuur' werd bedacht door Du Perron en in 1930 doorgegeven aan 'Uitgeverij Avontuur' (1930-1935) van Gaston Burssens.
- Avontuur Nr. 1. Februari 1928. Met bijdragen van Paul van Ostaijen ('Boeren-Charleston', 'Alpenjagerslied' en 'Kluwen van Ariadne'), Eddy du Perron, Gaston Burssens, R. Blijstra, W.N. Dinger en A.C. Willink. 48p. 25:16,5 cm. Geniet onder omslag.
- Avontuur Nr. 2. April 1928. Met bijdragen van Paul van Ostaijen, Eddy du Perron, Gaston Burssens, H. Marsman, R. Blijstra, W.N. Dinger, C. Roelofs en K. Postma. 48p. 25:16,5 cm. Geniet onder omslag.
- Avontuur Nr. 3. April 1928. Met bijdragen Paul van Ostaijen (Nagelaten werk), Gaston Burssens ('Portret van P. van Ostaijen' en 'In Memoriam'), R. Blijstra en W.N. Dinger. 48p. 25:16,5 cm. Geniet onder omslag. Bijgevoegd: voorgedrukt overschrijvingsformulier op naam van 'Gaston Burssens, Letterkundige, Wilrijk'. Van Ostaijen over de naamkeuze in een brief van 25 november 1927 aan Du Perron:
- 'De spot stuit er op af, van wege de zelfbespotting'
'Een Avontuur kan mislukken, soms kan het slagen. Met de titel aanvaarden wij elke alternatieve.'
Enkel het eerste nummer verscheen nog bij leven van Van Ostaijen en vermeldt zijn naam en adres voor redactionele en administratieve aangelegenheden voor Vlaanderen. Onder de bijdrage van Paul van Ostaijen in het tweede nummer (april 1928) is dit, door Burssens en Du Perron onderschreven, treurige bericht te lezen:
- 'Met onzegbare weemoed brengen wij hier de twee laatste gedichten die Paul van Ostaijen ons bij leven zou afstaan. Hij is gestorven, even 32 jaar oud, in de volle ontwikkeling van zijn zeer bijzonder talent, in een klein sanatorium in de omstreken van Dinant, na een langgerekt, bitter lijden. Hij behoorde tot hen die zich niet laten vervangen. Wij betreuren de vriend, niet minder als het talent.'
6. _____ DE BENDE VAN DE STRONK. Een romanties verhaal van Roof en Liefde. Met een frontispice van Floris Jespers. 1932 Wilrijk-Antwerpen, Uitgeverij Avontuur, eerste druk, 'bibliofieluitgave', één van de drieënveertig Arabisch genummerde exemplaren op Hollands Vergé (na zeven Romeins genummerde), 116p. 22:14,5 cm. Rood linnen met goud opdruk. Op de titelpagina is de titel in het rood gedrukt. Uit het vroegere bezit van André de Ridder. Met oorspronkelijk inschrijvingsformulier geadresseerd aan André de Ridder. In de aankondiging heeft het boek 12 pagina's meer en is de oplage van de luxe uitgave voorzien op 25 exemplaren.
- 'Een onuitgegeven groteske, 128 blz. groot, waarin van Ostaijen zich, meer nog dan in zijn kleinere grotesken, als een uiterst spiritueel en, maar ook scherp-critischen geest, laat kennen. Een boek waarover zal worden geschreven en gewreven!'
7. _____ DE BENDE VAN DE STRONK. Een romanties verhaal van Roof en Liefde. Met een frontispice van Floris Jespers. 1932 Scheveningen, Uitgeverij Avontuur, eerste druk, op Engels Vergé Antique, 116p. 21:13,5 cm. Rood linnen met zilver opdruk.
8. _____ DE BENDE VAN DE STRONK. Een romanties verhaal van Roof en Liefde. Met een frontispice van Floris Jespers. 1932 Scheveningen, Uitgeverij Avontuur, eerste druk, 116p. 21,5:13,5 cm. Ingehaaid. Onopengesneden. Omslag met zilveropdruk. Exemplaar uit de bibliotheek van Louis Paul Boon, met op het schutblad het gebruikelijke boeknummer, Boons handtekening en een datum ('14 nov. 59'). In het 'Van Ostaijen nummer' van het tijdschrift **Tijd en Mens** (nummer 17) publiceerde Louis Paul Boon in 1954 zijn bijdrage 'De bende van de stronk of Paul van Ostaijen als romanschrijver'.

BIBLIOTHEEK

9. _____ ACHTENTWINTIG BOEKEN UIT HET VROEGERE BEZIT VAN PAUL VAN OSTAIJEN.

In de nalatenschap van Paul van Ostaijens broer Constant (1887-1928), werd een aanzienlijk deel van het boekenbezit van Paul van Ostaijen bewaard. Deze boeken werden door de erven op de achterzijde voorzien van etiketten met een rood monogramstempel 'VO' en kregen een nummer in zwarte inkt. Ook een deel van de overgebleven kunstcollectie werd van dergelijke etiketten voorzien. Het 'VO' etiket is dus zeker niet het persoonlijk ex-libris van de dichter, zoals al eens wordt verondersteld.

Tijdens zijn grondige studie rond Van Ostaijen, die resulteerde in het indrukwekkende tweeledige naslagwerk **Paul van Ostaijen. Een documentatie** (1971 Den Haag, Bert Bakker), had Gerrit Borgers geen toegang tot dit deel van de bewaarde bibliotheek van de dichter. De titels uit de hier aangeboden collectie zijn dan ook niet opgenomen in Borgers' inventaris van Van Ostaijens overgebleven boekenbezit. Onderstaande titelbeschrijvingen staan in numerieke volgorde van de etiketten, ook al lijkt die volgorde geen logica te hebben.

31. _____ Charles Baudelaire. Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose. 1917 Paris, Georges Crès, één van de 110 genummerde exemplaren op 'Vergé', 290p. 20,5:13 cm. Ingenaaid. Op de laatste bladzijde in potlood: "V. de Winter Brussel 31-5-24 gu."

43. _____ Poésies de Th. Gautier qui ne figurent pas dans ses oeuvres. Précédées d'une Autobiographie et ornées d'un portrait singulier. 1873 France, Imprimerie Particulière, oplage 150 exemplaren, 63p. 18,5:11,5 cm. Contemporaine half perkaline privéband met rugschildje.

Op de laatste bladzijde in potlood: "Veiling T. A. 28.2.24 nd".

57. _____ Honoré Daumier. Holzschnitte: 1833-1870. Herausgegeben von Eduard Fuchs. Mit 522 Illustrationen. 1920 München, Albert Langen Verlag, 217p. 38:28,5 cm. Linnen met papier overtrokken, originele uitgeververband. Met handtekening en datering in inkt op het eerste schutblad:

"Paul van Ostaijen / Berlin / 29-12-19".

61. _____ Rabindranath Tagore. Der zunehmende Mond. 1921 München, Kurt Wolff Verlag, 79p. 19:13 cm. Half perkaline.

63. _____ Johannes Secundus. Die Küsse und die Feierlichen Elegien. Deutsch von F. Bie. 1907 Leipzig, Insel Verlag, 66p. 19,5:13 cm. Halffinnen. Met handtekening van Van Ostaijen in potlood op het eerste schutblad.

64. _____ Eckart von Sydow. Die Kultur der Dekadenz. 1922 Dresden, Im Sibyllen-Verlag, tweede oplage, 325p. 21,5:14 cm. Halffinnen met beschadigd omslag.

74. _____ Julius Meier-Graeffe. August Renoir. Mit 100 Abbildungen. 1920 München, R. Piper & Co. Verlag, tweede druk, 179p. 24,5:16,5 cm. Gebonden.

76. _____ Karl Scheffler. Der Geist der Gotik. 1917 Leipzig, Insel Verlag, 111p. en 107p. illustraties, 22,5:16 cm. Gebonden.

80. _____ Marcel Willard. Tour d'horizon. Dessins de Raoul Dufy. 1920 Paris, Au Sans Pareil, één van de 325 exemplaren op 'Vergé d'arches', 68p. 19,5:14,5 cm. Het lange gedicht 'Paradoxe' toont opvallende overeenkomsten met de ritmische typografie van sommige pagina's uit 'Bezette Stad'.

84. _____ Blaise Cendrars. Kodak (Documentaire). Portrait dessiné par Francis Picabia. Omslagontwerp (met een houtsnede) van Frans Masereel. 1924 Paris, Collection Poesie du Temps, één van de duizendvijftig genummerde exemplaren op 'Alfa', 97p. 19,5:14,5 cm. Ingenaaid.

87. _____ Neel Doff. Contes Farouches. (1913) Paris, Librairie Paul Ollendorf, 319p. 18,5:12 cm. Ingenaaid. Met opdracht (niet aan Van Ostaijen):

"A monsieur / (weggekraste naam) / En cordiale sympathie / Neel Doff / 12 Juin / 1913" Zijn vriend René Victor brengt Van Ostaijen in 1921 in contact met Mr. Georges Serigiers, die zijn vonnis in de zaak Mercier zal bepleiten. Serigiers was de tweede echtgenoot van Neel Doff. Er is dus een link tussen Neel Doff en Paul van Ostaijen, maar dit geanonimiseerde opdracht-exemplaar zal niet aan de toen nog maar net 17-jarige Van Ostaijen zijn opgedragen en verwierf de dichter vrijwel zeker antiquarisch.

89. _____ Le Satyricon de Pétrone. Traduit en Français par Laurent Tailhade. Edition définitive augmentée et illustrée de six gravures en couleurs par J.E. Laboureur. 1922 Paris, Editions de la Sirène, 306p. 19,5:12,5 cm. Ingenaaid. Op de laatste bladzijde in potlood: "Veil d W Broh 24 UN."

90. _____ Les Lestrygons de Kouprine. Traduit par Mongault. Bois de Lébédoff. 1924 Paris, Chez A. & G. Mornay Libraires, La Collection Originale, genummerd exemplaar op 'papier de Rives', 239p. 20,5:15,5 cm. Ingenaaid.

91. _____ Franz Toussaint. Le Jardin des Caresse. Paris, Piazza, 262p. 18,5:11,5 cm. Half perkament. Met handtekening in inkt op de eerste pagina: "V. Ostaijen".

93. _____ Maurice Maeterlinck. Le Double Jardin. 1909 Paris, Bibliotheque Charpentier, quinième mille, 296p. 19:13 cm. Op de Franse titelpagina in potlood: "Prix Nobel".

96. _____ L'Ornement des noces spirituelles, de Ruysbroeck l'admirable, traduit du Flamand et accompagné d'une introduction par Maurice Maeterlinck. Nouvelle édition. 1911 Bruxelles, Paul Lacomblez, 335p. 18,5:14 cm. Gebonden in linnen privéband, met rugschildje. Met ex-libris van Dr. C. Baudoux, door G. Lemmers.

97. ___ Restif de la Bretonne. La Vie de mon Père. Avec introduction et notes de Henri d'Alméras. (1910) Paris, Louis Michaud, 279p. Gebonden in half perkaline privéband, met rugschildje.

98. ___ Emile Verhaeren. Les Rythmes souverains. Poèmes. 1910 Paris, Mercure de France, 162p. 19:13 cm. Gebonden in perkaline privéband, met rugschildje.

99. ___ Joséphin Péladan. La Décadence Latine (Ethopée). I. Le Vice Suprême. Préface de J. Barbey d'Aurevilly. Nouvelle édition. 1892 Paris, E. Dentu, 338p. 18,5:13 cm. Gebonden in perkaline privéband, met rugschildje.

103. ___ Hans Sachsens Gedichte. 1920 Leipzig, Insel Verlag, 317p. 23:14,5 cm. Gebonden, half perkament. Gedichten van 'Meistersinger' Hans Sachs (Neurenberg 1494-1576) die samen met Floris Jaspers een belangrijke rol krijgen in Van Ostajijens 'Huldegedicht aan Singer' (1921). Geïllustreerd met houtsneden.

110. ___ Multatuli. Max Havelaar. Of de Koffiveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij. 1909 Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoopere lectuur, zesde druk, 417p. 18,5:12,5 cm. Linnen. Met jeugdige en krullerige handtekening in inkt op de titelpagina: "Pol van Ostajen". Met in potlood omliggende tekstblokken in het achtste hoofdstuk, die Havelaars 'toespraak tot de hoofden van Lebak' markeren.

113. ___ René de Planhol. Les Utopistes de l'Amour. 1921 Paris, Garnier, 282p. 20,5:14,5 cm. Ingenaaid.

115. ___ Maurice Barrès. Greco ou le secret de Tolède. 1912 Paris, Emile-Paul Editeurs, 187p. 18,5:12 cm. Gesigneerd "PvO" in potlood op het eerste schutblad. Op de laatste bladzijde in potlood: "P.v.O. 't Kersouwen '21".

118. ___ André de Ridder. La Littérature Flamande Contemporaine (1890-1923). 1923 Anvers / Paris, L. Opdebeek / Edouard Champion, 223p. Met een portretfoto van Van Ostajien. 22:14,5 cm. Gebonden. Op de laatste bladzijde in potlood: "(v.O. Antw. De Standaard 1923)" Nadat Van Ostajien al eerder om een bewijs-exemplaar van het boek had gevraagd, antwoordt hij De Ridder op 20 december 1923 het volgende op diens vraag naar een exemplaar van Het Sienjaal:

'Geachte Heer, Dank voor uw brief. Ik bezit geen ex. van 'het Sienj' meer, tenzij deze die ik voor mezelf moet houden. Ik zou u alleen 'Bezette St.' in ruil kunnen aanbieden; ik vermoed echter dat u dit boek reeds bezit. Intussen heb ik me de 'litt. flam. contemp.' aangeschaft.

Voor u als voor mij zou het dus slechts om de ruil van een tweede ex. kunnen gaan.

Dit aanvaarden van uw ruil-aanbod neemt echter niet weg dat ik er principiële bij blijf - en daarop kwam het aan - dat uw uitgever mij een bewijs-exemplaar in ruil van de photo had kunnen sturen. Uw uitgever staat waarschijnlijk op het standpunt dat hij reclame voor mij maakt en dat er dus van een bewijs-exemplaar geen sprake kan zijn.'

120. ___ De vizioenen van Hadewych. In hedendaagsch Nederlandsch overgebracht door Albert Verwey. Boekverluchting van Jozef Cantré. 1922 Antwerpen / Santpoort, De Sikkel / C.A. Mees, één van de 550 genummerde exemplaren op 'zwaar Engelsch papier', 106p. 20,5:14,5 cm. Ingenaaid.

124. ___ Isabelle Rimbaud. Mon Frère Arthur. 1920 Paris, Camille Bloch, één van de vijfhonderd genummerde exemplaren op 'vélin de Rives', 61p. 14:11 cm. Ingenaaid met omslag (gescheurd aan het rugje). Op de laatste bladzijde in potlood: "de Winter Brussel 21-5-24 E."

129. ___ Dante. La Divine Comédie. Paris, Ernest Flammarion, 391p. 18,5:12 cm. Ingenaaid. Klein hapje uit het omslag. Met de handtekening van Floris van Ostajien (1884-1910), de oudste broer van Paul van Ostajien, op de voorzijde van het omslag.

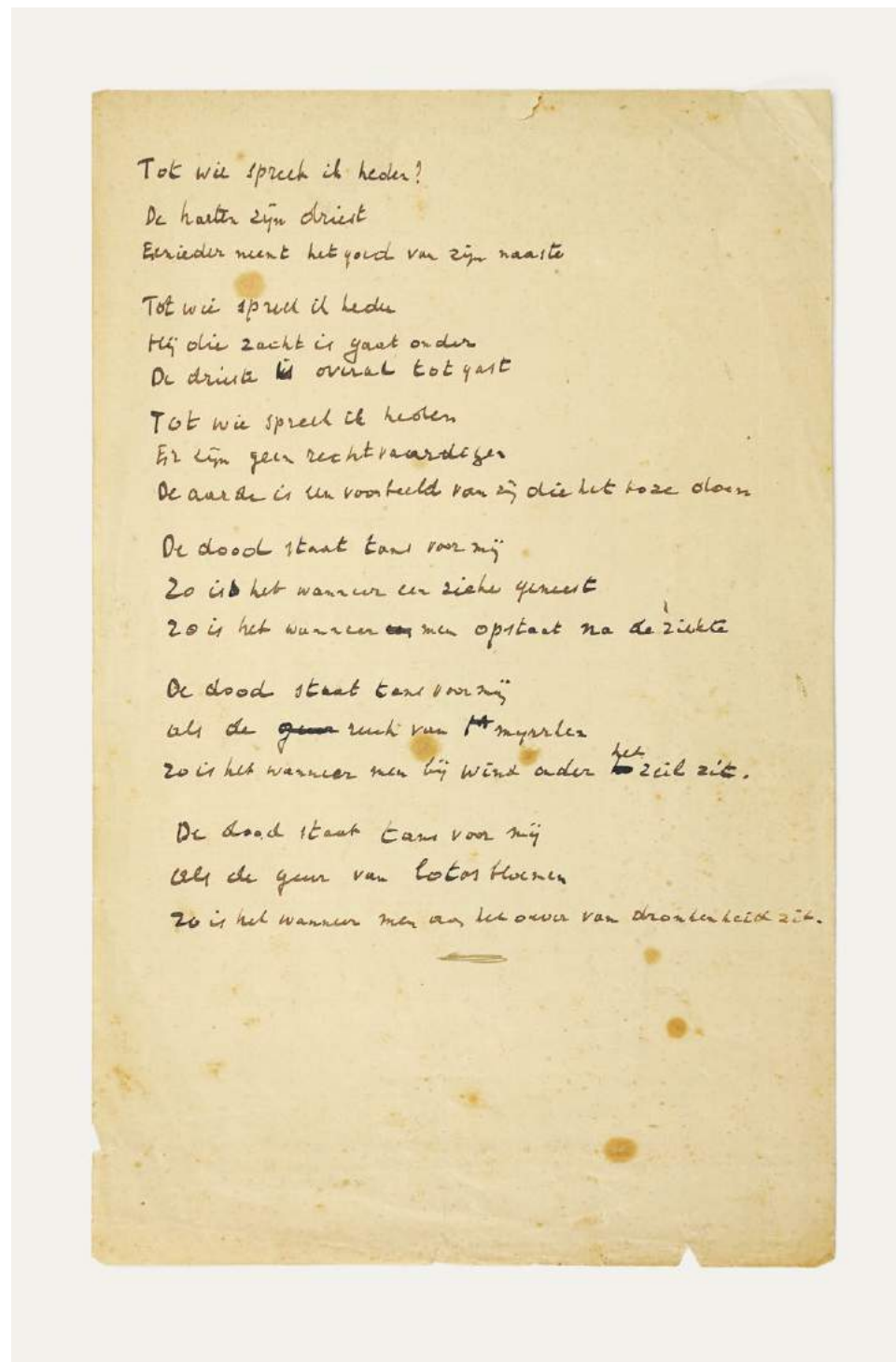

10. ___ TOT WIE SPREEK IK HEDEN?
Origineel handschrift van een gedicht in vertaling door Paul van Ostajien.

In 1954 reveleerde Etienne Schoonhoven een 'onbekend gedicht' van Paul van Ostajien in het **Nieuw Vlaams Tijdschrift**. Hij dateerde het ontdekte handschrift rond 1916 en vond daarin bijval van Gerrit Borgers, de Van Ostajien kenner par excellence:

'De kennismaking met de ontwikkeling van de modernste Duitse literatuur was zeker ook gestimuleerd door de aanschaffingen van de Antwerpse stedelijke bibliotheek, waar Van Ostajien een trouwe bezoeker van was.'

'Zo is het ook waarschijnlijk dat er een verband is tussen het feit dat Van Ostajien omstreeks deze tijd het gedicht 'Tot wie spreek ik heden?' vertaalde en de aanschaffing van 'Die ägyptische Literatur' door Adolf Erman, waarin dit oud-Egyptische gedicht in Duitse vertaling onder de titel 'Gespräch eines Lebensmüden mit seiner Seele' was opgenomen. Erman's boek was weliswaar reeds in 1906 verschenen, maar de Antwerpse stadsbibliotheek had het pas op 26 juli 1915 in zijn catalogus opgenomen.' (Gerrit Borgers, **Paul van Ostajien. Een documentatie**. 1971 Den Haag, Bert Bakker)

11. _____ DE DRIEHOEK. Maandchrift. Nummer 1 tot en met 10 in negen afleveringen (complete). Nummer 2 in reprint. 1925-1926 Antwerpen, De Driehoek. Constructivistisch tijdschrift opgericht door Jozef Peeters, Eddy du Perron en Paul van Ostaïjen. 73:55 cm. (opengevouwen formaat) 18,5:14 cm. (gesloten formaat). Papier zeer fragiel in de vouwen en verkleurd.

Van Ostaïjen zette zijn medewerking nog voor het verschijnen van het eerste nummer stop, mede op grond van Peeters' weigering om het aan Floris Jaspers opgedragen 'Huldegedicht aan Singer' op te nemen. (zie ook onder **SINGER**)
Gelukkig bleek dit geen barrière voor het verschijnen van de grotesken 'De Trust der Vaderlandsliefde' en 'Het Bordeel van Ika Loch', die Van Ostaïjen nog in de reeks 'Cahiers van De Driehoek' zou publiceren.

- No. 1 ____ (april 1925). 4p. Met bijdragen van Jozef Peeters, Paul van Ostaïjen, Wobbe Alkema, J. van de Zee, Jos Leonard, Karel Maes, Victor Servranckx en Duco Perkens (=Eddy du Perron). Dit exemplaar is geadresseerd en verzonden aan kunstenaar en anarchist Albert Daenens. Met afgestempelde postzegel (Antwerpen 14 april 1925). Klein hoekje manco (zonder verlies van tekst of beeld).
- No. 2 ____ (mei 1925). Reprint (1991 Antwerpen, ICC). 4p. Met bijdragen van Gaston Burskens, Charles Dekeukeleire, Kandinsky, C.A. Willink, Jozef Peeters, Gert Caden en Duco Perkens.
- No. 3 ____ (juni 1925). 4p. Met bijdragen van Roel Houwink, Duco Perkens, Ger Schmoek, Jozef Peeters, L. Lozowick, Karel Maes, M. Iancu, Wobbe Alkema, A. Fornari, Marc Eemans en Maurice Casteels.
- No. 4 ____ (juli 1925). 4p. Met bijdragen van Hendrik de Vries, Frederik Chasalle, Roel Houwink, Marc Eemans, P. Mirea, M. Maxy, J. van de Zee, H. Dubois, M. Iancu, Jozef Peeters, M. Teutsch en Victor Servranckx.
- No. 5 ____ (augustus 1925). 4p. Met bijdragen van Duco Perkens, Maurice Casteels, Jozef Peeters, Karel Maes, Jos Leonard, Victor Bourgeois, Baugniet en Frederik Chasalle.
- No. 6 ____ (september 1925). 4p. Met bijdragen van Werner Geerts, Bob de Mets, E. Prampolini, Victor Servranckx, Moholy-Nagy, M. Gaspard, Jozef Peeters en Duco Perkens.
- No. 7 ____ (oktober 1925). 4p. Met bijdragen van Duco Perkens, Jozef Peeters, A.C. Willink, Wobbe Alkema, Victor Servranckx en Karel Maes.
- No. 8/9 ____ (november / december 1925). 6p. Met bijdragen van Frederik Chasalle, Huib Hoste, J.M. Van Hardeveld, E. van Linge, Hannes Meyer, Van der Swaelmen, Verwilgen, Victor Bourgeois, Eggerix, Pompe, Rubbers, W. v.d. Broeck, A. Francken, J.J.P. Oud en Jozef Peeters.
- No. 10 ____ (januari 1926). 4p. Met bijdragen van Gaston Burskens, R. Blijstra, Willem v. d. Aker, Duco Perkens, Jozef Peeters, C.A. Willink, J. v. d. Zee, Wobbe Alkema en Hannes Meijer.

Een fraaie set van deze kwetsbare avant-garde publicatie, zelden in de handel.

12. _____ PAUL VAN OSTAÏJEN EN EDDY DU PERRON OP BEZOEK BIJ JOZEF PEETERS.

Twee originele zwart-wit foto's genomen in het atelier van Jozef Peeters aan de Statiekaai (tegenwoordig De Gerlache kaai) te Antwerpen. Paul van Ostaïjen en Jozef Peeters, beiden met pijp poserend voor een weefgetouw (foto: Eddy du Perron) en Du Perron en Van Ostaïjen met een schilderij van Peeters op de achtergrond (foto: Jozef Peeters).
In de meeste bronnen worden beide foto's gekoppeld aan de oprichtingsvergadering van het tijdschrift 'De Driehoek', februari 1925, maar die situering is onjuist. Het schilderij van Peeters dat achter Van Ostaïjen en Du Perron op de schildersezal staat, is gedateerd op 3 april 1925 (afgebeeld en beschreven in catalogus 'Jozef Peeters en zijn tijdgenoten' 2018 Knokke, Galerie Ronny Van de Velde).
Op de foto is vaag te zien dat het werk links onderaan is gesigneerd en gedateerd. Het schilderij blijkt afgewerkt en de fotosessie kan dus ten vroegste op 3 april hebben plaatsgevonden. Het kasboek van 'De Driehoek' dat wordt bewaard in het Letterenhuis te Antwerpen, vermeldt dat het eerste nummer van het tijdschrift 'De Driehoek' verscheen op 9 april 1925. De 'bedeeling' van de acht medewerkers

exemplaren werd 'geboekt' op 11 april. Het is verleidelijk te veronderstellen dat Van Ostaijen en Du Perron op 11 april 1925 bij Peeters op bezoek waren vanwege het verschijnen van het eerste nummer van 'De Driehoek' en bij die gelegenheid hun auteursexemplaar in ontvangst namen. Bij dezelfde samenkomst zou zeker het verschijnen van 'De Trust der Vaderlandsliefde' zijn besproken.

Hoe dan ook bezocht Du Perron het atelier van Peeters tussen begin april en begin mei.

In een brief van 13 mei refereert Van Ostaijen aan Du Perrons 'laatste bezoek' en Du Perron schrijft Van Ostaijen rond eind mei het volgende:

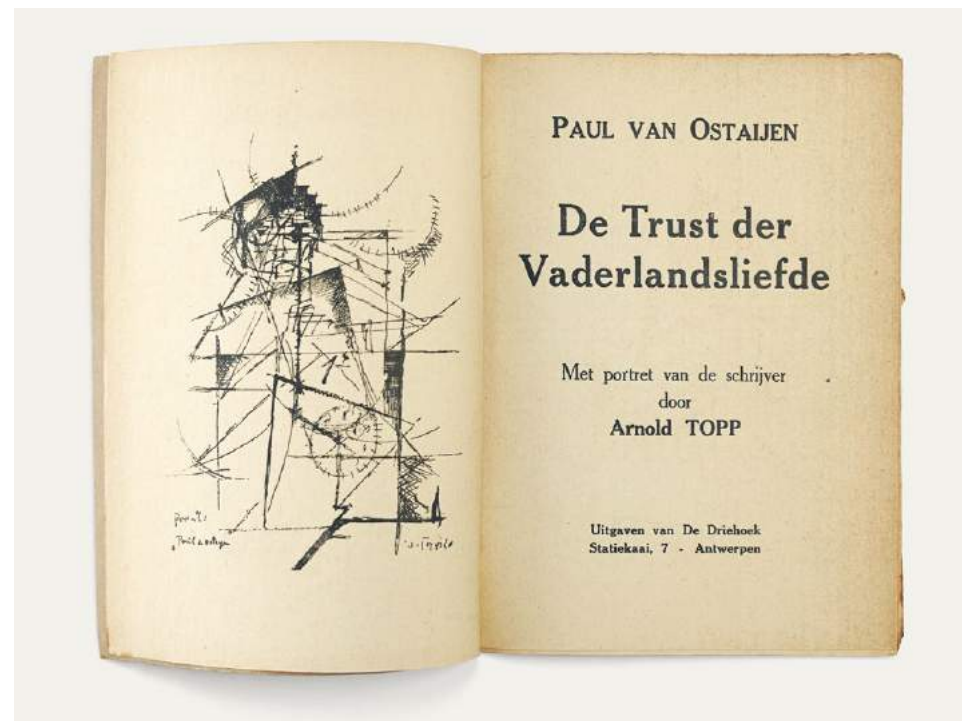
"De foto's bracht ik nog niet omdat de heiligendagen zelfs op de kleinste 'Kodaks' hebben ingewerkt. Mochten ze niet afgedrukt zijn voor uw vertrek dan zend ik ze u onmiddellijk naar Duitsland."

Met de 'heiligendagen' worden de pinksterdagen bedoeld, die in 1925 op 31 mei en 1 juni vielen. Begin juni vertrok Van Ostaijen naar Berlijn voor een bezoek aan Emmeke.

13. _____ DE TRUST DER VADERLANDSLIEFDE. Met portret van de schrijver door Arnold Topp. 1925 Antwerpen, De Driehoek, Cahiers van De Driehoek no. 2, gedrukt bij A. Breuer te Brussel, eerste druk, oplage 330 genummerde exemplaren, één van de driehonderd exemplaren op gewoon papier, 32p. 18,5:14 cm. Geniet. Van Ostaijen was niet helemaal tevreden over het resultaat van de uitgave. 29 juli 1925 schrijft hij aan Du Perron (die had ingestaan voor de drukopvolging):

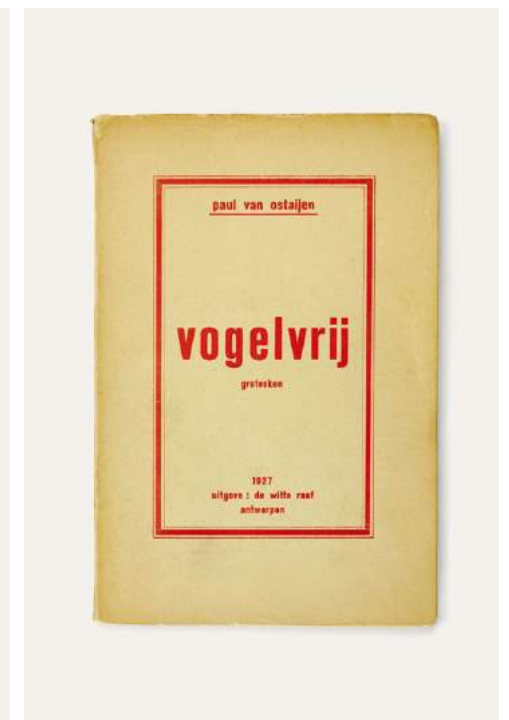
'De Trust op tekenpapier valt mee. Op gewoon papier zal de gesserreerde tekst wel niet even aangenaam zijn. Het portret is goed. - Nog vrij veel drukfouten.'

14. _____ BORDEEL VAN IKA LOCH. Met een frontispice van René Magritte. 1926 Antwerpen, De Driehoek, Cahiers van De Driehoek no. 5, gedrukt bij A. Breuer te Brussel, eerste druk, oplage 330 genummerde exemplaren, één van de driehonderd exemplaren op gewoon papier, ongenummerd exemplaar, 32p. 18,5:14 cm. Geniet.

15. _____ **VOGELVRIJ. GROTESKEN.** 1927 Antwerpen, De Witte Raaf, één van de 500 exemplaren op vergé, 147p. 21,5:14,5 cm. Ingenaaid. Miniem hoekje uit het achterplat, verder gaaf. Laatste door Van Ostaijen zelf verzorgde bundel grotesken. Ook al vermeldt het omslag en de titelpagina dat het boek in 1927 werd uitgegeven, verscheen het pas in 1928, niet lang na het overlijden van Van Ostaijen. Nog in hetzelfde jaar nam uitgeverij De Sikkel de resterende exemplaren over en voorzag die van een nieuwe titelpagina en een eigen omslag. Exemplaren van de ongeschonden eerste uitgave zijn schaarser dan de zogenaamde tweede druk als De Sikkel editie.
16. _____ **INTERMEZZO.** Houtsneden van Joris Minne. 1929 (Oude God) Antwerpen, Bibliofiele Vereniging Tijn, oplage 85 exemplaren, één van de 75 exemplaren (dit is nummer 4) op handgeschept gevegeerd Pannekoek, gedrukt in rood en zwart op de persen van kunstdrukkerij Loki, gesigneerd door Joris Minne. 25:19,5 cm. Ingenaaid. Met origineel zwart geschilderd papieren omslag met titel etiket.
17. _____ **DIERGAARDE VOOR KINDEREN VAN NU.** 1932 Antwerpen, De Sikkel, 85p. 21,5:16 cm. ingenaaid. Bijgevoegd: De kleine diergaarde voor kinderen. Negentiende-eeuws 'manneksblad' of 'centsprent' waaraan Van Ostaijen de titel van deze prozaschetsen ontleende. Dierenalfabet van Arend tot Zebra, met handgekleurde houtsneden. 42,5:31 cm. Rekening houdend met het kwetsbare papier, een goed exemplaar.

INTERMEZZO

18. _____ RENÉ GILS. JONGELINGSDAGBOEK.

In de nalatenschap van Gust Gils (1924-2002) slumerden drie dagboekschriften van de vader van de schrijver. In **Jongelingsdagboek** (1915-1918) schreef René Gils (1897-1963) o.a. over zijn liefdes- en kantoorleven, zijn dichterlijke ambities en de vriendschap met Paul van Ostaijen (1896-1928), zijn collega op het Antwerpse stadhuis. Gust Gils is één van de belangrijkste literaire erfgenamen van Van Ostaijens werk. Het is dan ook een opmerkelijke vaststelling dat hij nooit op de hoogte blijkt te zijn geweest van het poëtisch verleden van zijn vader en de onvermoede overeenkomsten in beider gevoelsleven. Dankzij deze bijzondere dagboeken is de band tussen beiden zichtbaar geworden. Wat bij leven niet gebeurde is met deze vondst hersteld.

Jongelingsdagboek I. 184p. Inkt. 19:13,5 cm. Linnen. Met portretfoto van de schrijver op het eerste blad en opschrift op de achterzijde: 'Dit is m'n spiegel.'

Jongelingsdagboek II. 184p. Inkt. 19:13,5 cm. Linnen. Met portretfoto van de schrijver op het eerste blad en citaat uit het gedicht 'Vergelding' uit 'Music-Hall' van Paul van Ostaijen op de achterzijde:

'Heel gewoon, zonder slag of stoot,
Zonder dat je geleefd hebt, komt de dood.'

Jongelingsdagboek III. 88p. 19:13,5 cm. Linnen. Met portretfoto van de schrijver op het eerste blad en een 'Vlaamsche Leeuw' op de achterzijde.

Jongelingsdagboek is een bijzonder tijdsdocument met essentiële getuigenissen voor de biografie van Van Ostaijen, zoals het uitvoerig verslag van de omstandigheden rond de demonstratie tegen kardinaal Mercier, die Van Ostaijens vlucht naar Berlijn inluide.

Meelezen over de schouder van een tijdgenoot van Van Ostaijen, het turbulente Antwerpen van de oorlogsjaren beleven; prille liefdes, danspaleizen, dichterlijke ambities, dromen, kantoorcarrières, schrijfkamers, demonstraties, vriendschappen en intriges.

September 2021 verschijnt bij uitgeverij Demian een ruime selectie uit **Jongelingsdagboek** onder redactie en met een nawoord van Dirk de Geest en René Franken.

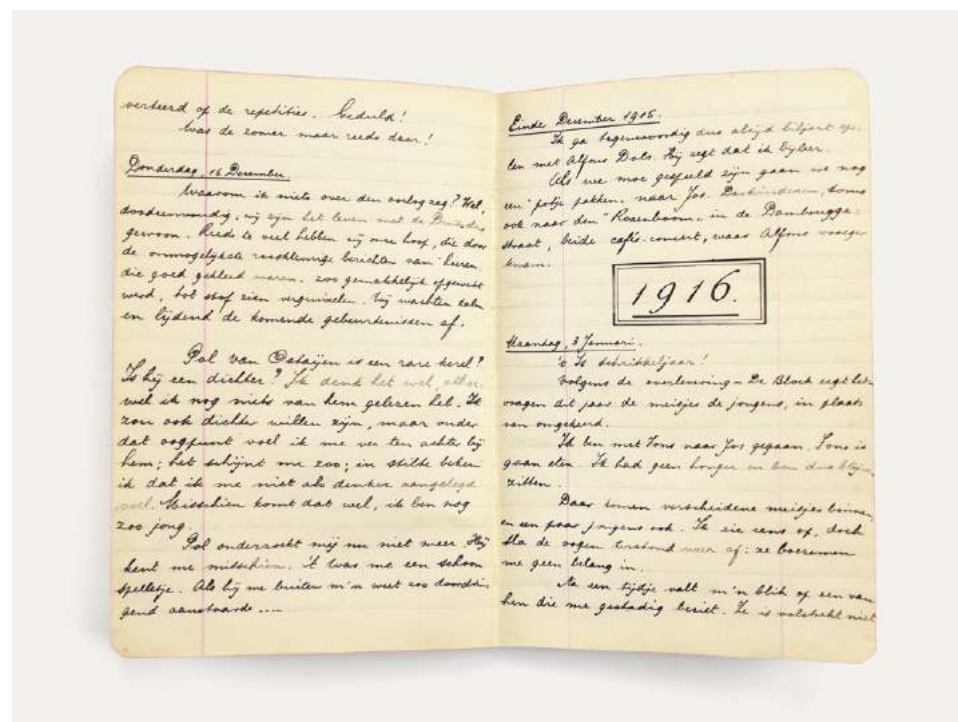
19. _____ GUST GILS. NIEUW ALPENJAGERSLIED. Tot hertoe ongepubliceerd gedicht in eerste aanzet en twee versies. Handschrift in ballpoint op 3p. gelijnd papier uit een schrift gescheurd. 20,5:16,5 cm. Met vouwtjes. Twee afwijkende werkhandschriften, voorzien van doorhalingen en aanpassingen. Gedateerd op '29.8.'98'. 'Nieuw Alpenjagerslied' is een modern 'antwoord' op Van Ostaijens 'Alpenjagerslied' (1927, opgedragen aan Du Perron). Het bestaan van dit gedicht belichaamt op een heel directe manier de literaire connectie tussen Gust Gils en Paul van Ostaijen.

NIEUW ALPENJAGERSLIED

vijftien! roept haastige voorbijganger 1.
maar haastige dito nummer 2
replikeert op strijdlustige toon:
nee zestien wat zeg ik zeventien of meer!
en ik houd het op vijftien zo mogelijk minder!
volhardt de eerste, neem dan voor mijn part
jezelf maar te grazen! aldus de tweede
met ongeveinsde meewarigheid.

na op deze in feite welgemeende wijze
die men hooguit wat te vluchtig kan noemen
onderling kennis te hebben gemaakt
gaan beiden uit tegengestelde richting
minzaam groetend elkaar voorbij
blootshoofds helaas: een teken des tijds.

© Even GustGils

DONDERDAG, 16 DECEMBER 1915

Pol van Ostaïjen is een rare kere! Is hij een dichter? Ik denk het wel, alhoewel ik nog niets van hem gelezen heb. Ik zou ook dichter willen zijn, maar onder dat oogpunt voel ik me ver ten achter bij hem; het schijnt me zoo; in stilte beken ik dat ik me niet als denker aangelegd voel. Misschien komt dat wel, ik ben nog zoo jong.

Pol onderzoekt mij nu niet meer. Hij kent me misschien. 't Was me een schoon spelletje. Als hij me buiten m'n weet zoo doordringend aanstaarde...

VRIJDAG, 7 JULI 1916

Stof voor een dichter zit niet in mij. Ik heb volstrekt mangel aan grootsche gedachten. Ik denk op banale manier, ik denk als de meeste menschen, maar zeg minder.

Zou ik een schrijver worden? (Ik zou nooit den eigenwaan gehad hebben daaraan te denken, maar men heeft er mij toe aangespoord) Ik lach bij de gedachte! Ik zie reeds een kale jonker over de Meir loopen, met een slap omgeslagen halsboord, een schrikaanjagenden hoed en lang haar! (dat hoort toch zoo, meen ik?)

Maar er zijn zoovele domme menschen die lang haar dragen, ik meen zelfs dat er op het stadhuis zijn. Mij zou het dus ook niet misstaan.

Verondersteld dat ik schrijver werd, wat zou ik schrijven? Over mezelf? Neen, zulke indrukken wil ik wel in gesprekken opdoen, maar niet... Wat zal ik dan schrijven? Verhaaltjes uit den riddertijd? Afgezaagd! – Avontuurtjes? – Stof voor m'n dagboek!

Ha, ik heb het: novellen waarin ik de vruchten van m'n karakterstudie kan ten toon spreiden. Bijvoorbeeld? Nantje?

Zoo is het eigenlijk gegaan: Sommige dagen heb ik veel beeldingskracht, andere dagen minder. In de goede dagen zie ik bijvoorbeeld een bloempot, en ik dwaal weg, ik droom en leef een gansch leven mee met dien bloempot. Indien ik mezelf dan zou kunnen vatten, zou ik misschien een verhaalje hebben. Maar dat vatten, daar heb ik den tijd niet toe terwijl ik droom.

Ik zoek om mij, in het dagelijks leven. Alweer komt Nantje. Ja, zoo is het gegaan: Ik had een paar papieren voor me liggen die niet voor m'n werk konden dienen en toch te goed waren om in de scheurmand te werpen. Ik zag voor me uit. Daar zat Fernand De Block. In den tijd, waarover ik spreek, maakte hij nog den indruk op mij een schrikkelijk kleine jongen te zijn. Ik begon te schrijven op die paar stukjes papier en schilderde hem in het beeld van een kleine jongen die zich groot begint te wanen. Dan was er echter geen doel, want m'n verhaal moest dan juist eindigen wanneer hij eigenlijk wat grooter werd; "Nant" vergde een nieuwe reeks van gedachten.

Ik weet niet waardoor ik me heb laten leiden, maar ik besloot dat dit slechts – het is al drie maanden af – één hoofdstuk zou zijn: "Niet durven", omdat er een naïeve en timide tint over lag. De volgende hoofdstukken moesten betrekking hebben op het eerste, en dat schrikte me af. Een interessante titel is altijd voornaam, daarom noemde ik ze, na "Niet durven", 2e Niet mogen, 3e Niet willen en 4e Niet kunnen.

Zoover ben ik tot nu toe gebleven, zonder er over na te denken; ten minste, ik heb er een weinig aan gedacht, en dan heb ik tot mezelf gefluisterd (want Nantje zou het kunnen hooren): René Augustijs, ge zijt een knoeier."

En meteen is m'n lust ook over; twintig minuten geleden zou ik eraan kunnen werken hebben; nu is het veroordeeld om in het diepste van m'n schuif te blijven liggen, en er te vermuffen. Ik begin dat ding te haten.

Indien Victor de Meijere dit moest lezen zou hij misschien denken – zeggen zou hij het in geen geval –: "t Is toch maar een steriele tiep!"

Dat stem ik toe, maar ge moet er dan niet op verkeerde gedachten steunen, Victor de Meijere. Ge moet niet zeggen: "Buiten het kantoor is het leven, leef daar, denk daar, schrijf daar."

Neen, buiten het kantoor – noem het pretentie als ge wilt – heb ik van af m'n jeugd alles opgemerkt, ben er in opgegroeid; ik vind nu alles zoo doorgewoon, dat ik er niet eens meer over nadenk. Ik zoek nieuwe middens, en stoot overal op dezelfde afgezaagde banaliteiten. Kijk niet zoo verbaasd. Banaliteiten zijn het, en afgezaagd zijn die banaliteiten. Hoe zoudt ge dan willen dat ik aan anderen zou kunnen opdissen wat mij afgezaagd en banaal schijnt? Dat zou niet gaan, al veronderstellen we ook een oogenblik dat ik m'n geuwlust krachtig genoeg zou kunnen onderdrukken terwijl ik schreef.

Weet ge wat ik zou willen schrijven? Neen? Luister dan – misschien ben ik niet origineel volgens u, het is echter m'n eigen opvatting -:

Kleine zaken, waarover andere schrijvers heenzien, en waarin nochtans, indien ze opgemerkt worden, meer gevoel en leven is dan in treffende feiten die iedereen overvallen. "Indien ze opgemerkt worden", want tot nu toe ben ik er zelf niet in gelukt ze op te merken, hoewel ik goed weet dat ze bestaan, ik voel het.

Zoo zou ik willen schrijven. Misschien zouden mijne onderwerpen dan ook wel doorgewoon zijn, maar... niet afgezaagd!

ZATERDAG, 8 JULI 1916

Geest! onstuimige, wilde geest, waarom houdt ge u nu zoo stil? Stijfkop! denk en zoek. Maar, al belet die geest me ook andere nachten te slapen, wanneer ik niets te zoeken heb, of wanneer mijne hersenpan niet zeer tot het opnemen van indrukken geschikt is, hij wou nu niet, nu het noodig was. Dat is mijn geest, onafscheidbaar van mij! Ik verraad die geest, en hij verraadt mij. Hij is zoo koppig als ik. Net een gehuwd paar van rond de veertig; het karakter stemt goed overeen, maar wat de een vandaag wil, dat wil de ander morgen.

Ik heb eindelijk afgemat m'n hoofd neergelegd, en heb getracht te slapen. Nu begon het! Van slapen was er geen sprake. M'n oogden waren als kinema-toestellen: met razende snelheid werden er beelden voorbij getrokken, maar wat ik zocht zag ik niet. Ik onderstond de kwellingen van Tantalus: wilde ik opnieuw beginnen te denken, met helder oog, dan was het gedaan; legde ik me echter neer om te slapen, dan kwamen de beelden als schrikaanjagende schimmen, die ik trachtte te onderscheiden, maar die voor mijne reikende oogden terugweken.

Wat was dat? Ik geloof dat ik aan Pol van Ostaïjen had gedacht en naar de beweegredenen gezocht die hij had gehad om z'n boek uit te geven, want... O! Hoera! Ik had het: ik zou een moderne roman schrijven. Over flamingantisme. Een roman over flamingantisme, over de beweging die ik zoo dom vind en schadelijk voor de taal.

Flaminganten! begrijpt ge niet dat "alle macht uit het volk" komt! Flaminganten, weet ge dat niet?

Waarom zet ge u dan zoo hoog boven het volk? Waarom wilt ge als eenlingen een strijd voeren waarin ge moet bezwijken!

Ik zal een roman schrijven over flamingantisme. Pol van Ostaïjen zal me inspireren, zoals Nantje me eens stof gaf. Moge het hiermee niet worden als met die ongelukkige novelle.

Ik zal trachten er niet te veel aan te denken; dat zal dan ten minste den schijn van afgezaagdheid in mijn oogden niet vermeerdere.

MAANDAG, 30 OCTOBER 1916

We zitten op onze kamer, we zijn beiden opgeruimd.

Gisteren hebben we, met Mouche en Mit, de kamer ingehuldigd. We hebben – behalve Mitje – ons allen uitstekend geamuzeerd. We waren, voor Mitje, verplicht 's avonds uit te gaan. We zijn gaan dansen naar de Mobile.

Over ons verblijf op de kamer dus:

Toen we binnen kwamen hebben we – 'k ben het bijna vergeten... ja, we hebben eerst zoo wat gezeten; Walter en Mitje op de twee eenige stoelen, Maria en ik op het bed.

Wacht, want 'k heb iets vergeten: eer we zoo gingen zitten waren Mouche en Mit, van zoodra ze de kamer binnengekomen waren en zich uitgekleeft hadden, op de kas toegevlogen (de kas is, buiten stoffe, bed, tafel, tafeltje, kapstok en twee stoelen, het eenige meubel) Daar hebben ze alles gaan inzien dat er in te vinden was: onze bibliotheek, al het gerief dat we van den bak hadden kunnen meebrengen, en... dat is al, meen ik.

Als we dan een tijdje op de reeds vermelde zitplaatsen zaten, kreeg Walter heel onnoozel, een inval – hij had me van 's morgens verwittigd wat we zouden doen, maar hij had me vergeten te zeggen dat het hem plots zou invallen. Die lichtstraal bestond hierin, dat we met ons spel "Paardenkoers" zouden spelen ('t staat op den achterkant van ons schaakbord)

Eerst zal ik even van mijn glas water drinken, het staat hier vlak voor me.

Zoo.

We hebben een tijd gespeeld, en dan is de anarchie begonnen: Ik toonde aan Mouche onze bibliotheek, en zag het boek van Pol van Ostaïjen staan. Ik las er een paar stukjes uit voor. Mit had intusschen een ander boek te pakken gekregen, had het dubbel gevouwen en was op 't bed aan 't lezen gevallen. Alles lag overhoop. We hebben er terug orde in gebracht; Walter heeft het boek van Mitje genomen, en heeft er haar uit voorgelezen; ik ben met Mouche op 't bed gaan zitten, en we hebben gefloddert en gefloddert.

Wacht, ik ga een sigaret rollen en nog even drinken.

Zoo. – Dan is Walter nevens ons gaan zitten, met Mitje.

Maria, om haar rok niet te verkreuken, deed hem uit, en dat gaf Walter aanleiding om terstond het licht uit te dooven. Een paar seconden nadien fluisterde Maria: "Zit stil." Walter hoorde het, en hij herhaalde luid: "Zit stil!" Ik herhaalde het ook, hij nog eens, en ik nog verscheidene keeren. Later in de Mobile, vroeg hij me of wij dat gehoord hadden, dat Mitje "zit stil" had gezegd. Hij dacht dat Mouche het daarom had herhaald. Hij had het later nog eens gezegd om ons te doen denken dat de woorden van Mitje geen betekenis hadden gehad. Ik had van mijn kant, met hetzelfde doel, hetzelfde gedaan. We hebben er daareven nog om gelachen.

Zoo juist vertelt Walter me dat hij een prachtige scène heeft gezien voor we van de kamer weggingen: Maria kamde m'n haar, en ik pakte ze intusschen, in haar onderrok en met loshangende haren, in het middel op. "Venus met wat liefde bij", zegt hij.

Hoe jammer dat ik het ook niet gezien heb!

VRIJDAG, 3 NOVEMBER 1916

Ik zit alleen op de kamer. Ik heb zooveel Mouche naar de les gedaan, en nu kom ik even, terwijl zij in de les is, m'n dagboek inschrijven. Ik moet echter mijne karakterstudie weer verschuiven. Daarna moet ik nog iets overschrijven: de gedachten die Walter me woensdag had onstolen zijn teruggekomen. Gisteren heb ik ze opgeschreven en nu leg ik ze in m'n dagboek om ze bij de eerste gelegenheid in te schrijven.

Het ruikt hier naar gas. Er was eene ontsnapping die vuur vatte toen ik den bek aanstak. Ik heb ze onmiddellijk hersteld, maar heb daardoor een vijftal kostelijke minuten verloren. Dus moeten m'n twee stukken nog wachten.

Verleden woensdag heeft Mouche het papiertje met de karakters van het bureel overgeschreven. Hier en daar hebben we er een paar wijzigingen in gebracht. Daarna hebben wij het in een briefomslag gedaan, en zorg gedragen dat men zoo weinig mogelijk aanduidingen zou vinden om ons te ontdekken. Gisteren morgen hebben wij het op voorzichtige manier in handen van Mr. Despéroux doen komen en hebben gewacht op den uitslag.

Om half tien, geen nieuws; om tien uur nog niets; om twaalf uur, nog geene gevolgen... Om half drie wordt er gebeld voor van Ostaïjen. Zou het voor dat zijn? We wachten. Neen, 't was voor een zaak van 't bureel. Om vier uur gaan we naar huis en hebben er nog niets van gehoord.

Dezen namiddag, toen ik bij de Meijere stond, kwam de bode Schotte, met de stukgescheurde enveloppe op een papiertje geplakt, vanwege Mr. Despéroux vragen hoe die brief op 't bureel was gekomen. Niemand wist het. Despéroux heeft den brief aan Rombaut laten lezen. Anders weet er, buiten De Block die door mij is ingelicht, nog niemand iets van af. Ik ben onder een voorwensel bij Despéroux binnengegaan, maar heb den brief niet zien liggen, wel het papier met de enveloppe. Er is dus een onderzoek bezig.

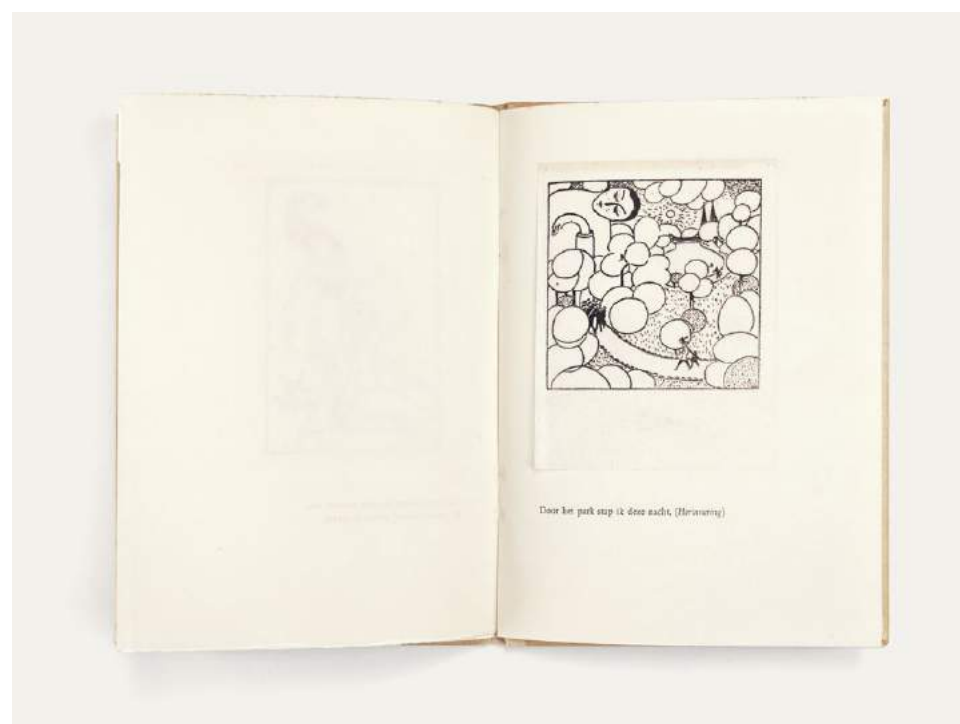
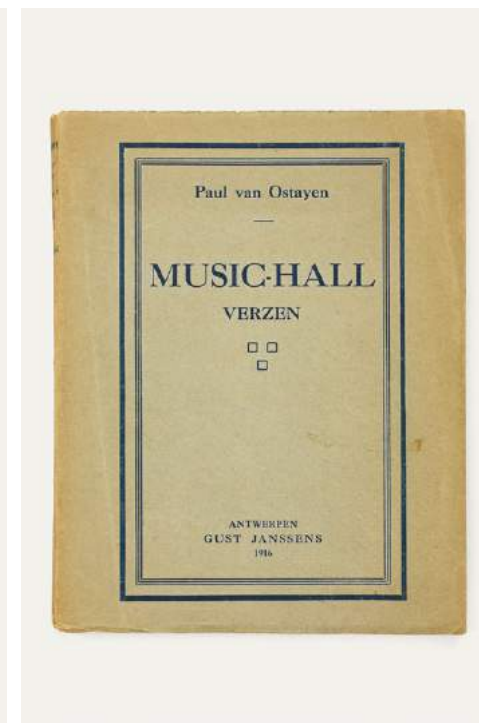
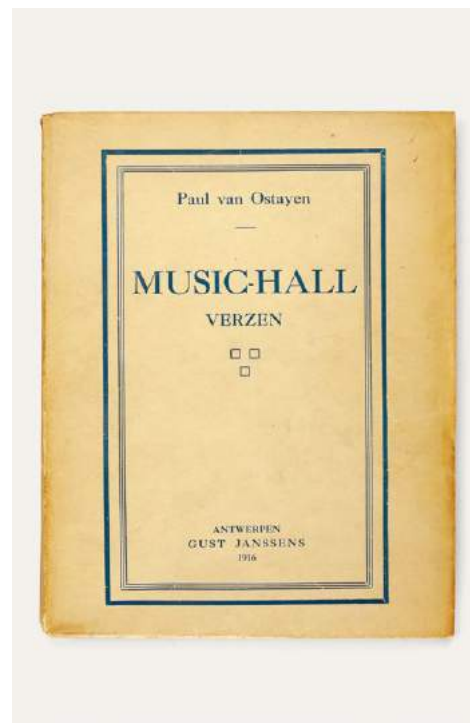
Wij wachten.

20. _____ MUSIC-HALL. Verzen. 1916 Antwerpen, Gust Janssens (in eigen beheer), debuut, eerste druk, oplage 206 genummerde exemplaren, één van de slechts 6 luxe-exemplaren op Japans papier (dit is nummer 4), 127p. 22:17 cm. Ingenaaid. Beschermd in stijlvolle blauw marokijnleren omslagband met vergulde titel en sierpapier, in met vilt gevoerde halfleren schuifdoos, gesigneerd 'F. Bausart'.

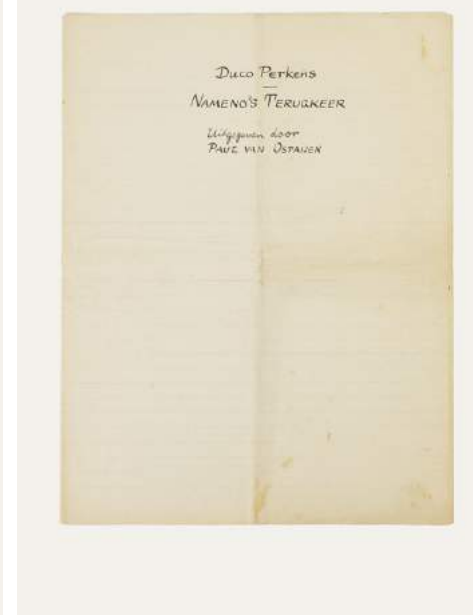
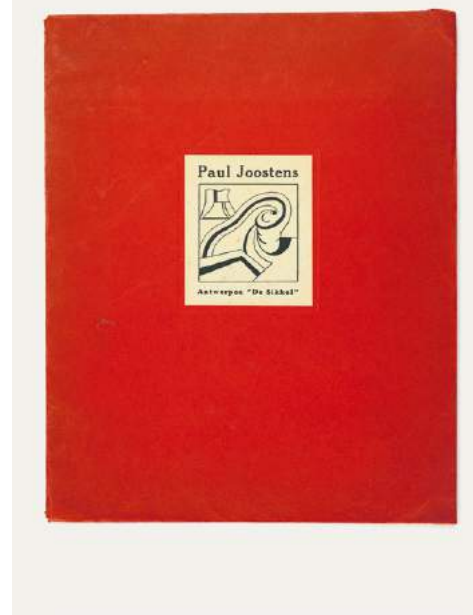
21. _____ MUSIC-HALL. Verzen. 1916 Antwerpen, Gust Janssens (in eigen beheer), debuut, eerste druk, oplage 206 genummerde exemplaren, één van de 200 exemplaren op gewoon papier (dit is nummer 17), 127p. 21,5:17 cm. Ingenaaid.

22. _____ TEKENINGEN VOOR MUSIC-HALL van Paul van Ostaijen door Jos Léonard met een brief van Eugène De Bock. 1955 Antwerpen, De Sikkel, eenmalige oplage van 125 genummerde exemplaren (dit exemplaar ongenummerd), gedrukt op de persen van W. Godenne te Brussel naar een maquette van Jos Léonard, in blauw en zwart. Origineel papieren uitgeversbandje. Dit kleinood bevat twaalf tekeningen die Van Ostaijens vriend Jos Léonard in 1916 maakte bij gedichten uit Music-Hall, gereproduceerd op delicaat Japans papier en ingeplakt. Met uitzondering van de tekening bij het gedicht 'Herinnering' ('Door het park stap ik deze nacht') vond Van Ostaijen Léonards interpretatie van zijn gedichten niet geslaagd. Uit de inleidende brief van De Bock: 'Waarde Léonard, Gij hebt, toen ik u laatst ontmoette, een bundeltje tekeningen uit uw tas gehaald, die voor mij een deur hebben geopend naar een helaas al zeer verijderd verleden. Wat waren we toen nog jong en overmoedig. Wij hebben de wereld niet zo erg veranderd als we ons voorstelden te doen. Ik vrees zelfs, dat ze maar heel weinig sporen draagt van onze bemoeiing, al voelden we ze bijna op de hefboom van onze geestdrift kraken...'

MUSIC-HALL

23. _____ HET SIENJAAL. Lino omslag: Floris Jaspers. 1918 Antwerpen, Uitgave 'Het Sienjaal', eerste druk, oplage 225 genummerde exemplaren, één van de 25 gesigeneerde luxe-exemplaren op 'Moyen-Age luksuspapier', op één zijde bedrukt, 71p. 24:18,5 cm. Ingenaaid. 'versierd met een linoleum-snee omslag (op roze papier) en portret van de dichter' door Floris Jaspers, beide handgekleurd en het laatste gesigeneerd met 'F.J.'. De omslaglino van de luxe-exemplaren is een variant van die op het omslag van de gewone editie. Beschermd in stijlvolle rood marokijnleren omslagband met vergulde titel en sierpapier, in met vilt gevoerde halfleren schuifdoos, gesigeneerd 'F. Bausart'.
 'Vooreerst beproefde Jaspers kleurdrukken. Onder deze valt **Het sienjaal**, een druk die ik gelukkig was bij mijn verzenbundel van dezelfde naam te zien, door zijn levendigheid, spijs zelfs de nood dwong hem op gekleurd papier te drukken.' (Paul van Ostaijen. Voorwoord bij zes lino's van Floris Jaspers. 1919)
24. _____ HET SIENJAAL. Lino omslag: Floris Jaspers. 1918 Antwerpen, Uitgave 'Het Sienjaal', eerste druk, oplage 225 genummerde exemplaren, één van de 200 exemplaren op 'gewoon papier', 71p. 21,5:17 cm. Ingenaaid. Originele achterflap deskundig vervangen door zuurvrij papier. Omslag en rug gebruikt, met kleine imperfecties. Boekblok in goede conditie. Ondanks vermelde gebreken een presentabel exemplaar van misschien wel de meest schaarse Van Ostaijen bundel. Gerrit Borgers veronderstelde dat een groot deel van de oplage van dit kwetsbare boekje in beslag werd genomen bij de **Antwerpsche Courant** en een bijkomend deel door de dichter zelf werd vernietigd. (Gerrit Borgers, Een documentatie). Een goede verklaring waarom er zelden exemplaren in het antiquarisch circuit worden aangeboden, en de 25 luxe exemplaren zelfs frequenter lijken voor te komen.
25. _____ PAUL JOOSTENS. 1919 Antwerpen, De Sikkel, map (33,5:27) met 10 bladen fotografische reproducties van schilderijen en tekeningen van Joostens uit 1917, 1918 en 1919 (o.a. 'Asta Nielsen' en 'Het feest'), voorafgegaan door een tekstpagina met een citaat uit Van Ostaijens artikel 'Naar aanleiding der tentoonstelling van Paul Joostens' verschenen in 'Ons Land' (24 maart 1917). Rood papieren omslag met titelvignet door Paul Joostens.
26. _____ EDDY DU PERRON (ALS DUCO PERKENS). NANEMO'S TERUGKEER. Origineel handschrift van het verhaal **Nameno's Terugkeer**, uit het vroegere bezit van Paul van Ostaijen. Du Perron stuurde Van Ostaijen **Nameno's Terugkeer** in april 1927 met de bedoeling het door hem te laten uitgeven. Van Ostaijen was van plan om onder imprint van 'Het Sienjaal' opnieuw eigen werk en werk van Du Perron te publiceren, maar uiteindelijk kwam daar niets van. **Nameno's Terugkeer** verscheen voor het eerst in de Stols-uitgave van **Bij Gebrek aan Ernst** (Maastricht 1928) die was opgedragen 'aan de nagedachtenis van Paul van Ostaijen'. 16p. zwarte inkt, met 18 kleine correcties. 27,5:21 cm. De titelpagina vermeldt: "Duco Perkens / Nameno's Terugkeer / Uitgegeven door / Paul van Ostaijen". Deze vroege versie van **Nameno's Terugkeer**, het verhaal dateert van januari 1927, wijkt op 84 plaatsen af van de gedrukte versie. Hier en daar sneuvelde er een fragmentje, maar meestal gaat het om varianten in woordkeuze. Uit een brief van Van Ostaijen aan Du Perron (26 april 1927):
 "Verder - en lees dit vooral met, in de oren en in de geest, het beroemde citaat uit 'Julius Caesar', - de toezending van jouw werk. Nameno heeft me zeer geamuseerd; het sluit zeer goed aan bij het 'Roerend Bezit', bij een oppervlakkige lektuur, kan je geen ogenblik daaraan denken dat het jonger is dan 'zo leeg een bestaan', immers dit laatste is veel meer gefouilleerd. Hebben de helden van het verhaal op jou een zekere druk uitgeoefend je te dwingen binnen de grenzen van Nameno's verhaaltrant te blijven? Maar het verhaal heeft, als 'het Roerend bezit', het voordeel flink opschieten en zonder hiaten te zijn, tot het einde toe, en het einde is wel zeer in de stijl van Nameno, je held. Zijn tweede vertrek past inderdaad op het eerste, als een tweede etage op een eerste. Indien Nameno nu nog eens komt kijken, dan zal Musa wel zeer erg oud zijn, is 't niet? Doch men mag aannemen dat, behoudens gezonde redenen, hij, na dit experiment van de lach, het er bij laat. Indien ik echter een inleiding zou schrijven zou ik de lezer in twijfel - zie je, hier ook - kunnen laten of deze terugkeer wel, in de geest van de auteur, de laatste moest zijn."
 Helaas bleef Van Ostaijens inleiding ongeschreven. Du Perron liet Nameno eind 1927 voor het laatst terugkeren in het verhaal **De derde Nameno**.

27. _____ FLORIS JESPERS. DE BELOONDE. Originele Lino. Vijfde lino uit de map 'Zes lino's van Floris Jaspers' in 1919 uitgegeven (in een oplage van 50 exemplaren) door 'Het Sienjaal' met een inleiding van Paul van Ostaijen. Gesigneerd en ingelijst in contemporaine lijst (afmetingen lijst 49:76,5cm).

In zijn inleiding beschreef Van Ostaijen het werk niet enkel als esthetisch, naar zijn idee 'de enige norm van het kunstwerk', maar ook ethisch:

'Een kunstwerk door ethiese momenten rechtvaardigen is vals. Maar het mens-zijn van de kunstenaar is een middel - het wezenlijk enige middel - de beeldende vorm te onderscheiden. Liefde en haat geven onze ogen een bijzondere sterkte. **De beloonde** is het resultaat van het zien van een mens bij middel van de ogen en de haat. **De beloonde** is datgene beelden waarvan het wezenlijke voortdurend beladen is met onze haat. Het werk is warm: in een machtig élan zwaaien de vlakken de mens in de hoogte tot waar niets meer is: het hoofd. En tevens hulpeloos. Men voelde dit hulpeloos-zijn: de onmogelijkheid een afgod te vernietigen, een god die enkel een parasitische fetis bestaat; een god van louter uiterlijkheid. **De beloonde** is het beelden van een uiterlijkheid, daarom in haar wezen reeds gehaat.

De liefde van een man heeft immer de nevenklank van weemoed; maar het wezen van de haat is handeling, van daaruit élan. Daarom heeft **De beloonde** van Jaspers deze zwaai, dit in-één-adem-gemaakt-zijn, eigenschappen die ik slechts aanduiden kan in de vreugde ze gezien te hebben. Psychologies; haat is een eroties moment. Van een omgekeerde erotiek, van ambivalens getuigt het ganse élan. Van dit estheties rein constructief werk kan men zeggen dat het uit een eroties moment komt.'

Floris Jaspers over zijn vriendschap met Paul van Ostaijen, in een interview met Joris Florquin in 1959 ('Ten huize van...' vijfde reeks. 1969 Leuven, Davidsfonds):

'Paul en ik waren voor mekaar lantaarn. Als ik met hem door de stad wandelde, vertelde ik hem over de stad, hoe ik ze zag. Door mijn pikurale visie op de dingen zag hij de stad anders en die indrukken verwerkte hij in **Bezette stad**, die voor mij dan weer nieuwe perspectieven opent. Er was daar een gedurige wisselwerking.'

Hoort Hoort!

De **ECHTE**
Slinger Singer naaimasjien
van Floris Jaspers
is nu tentoongesteld
bij Demian

SINGER

Een Singer?

jawel
jawel jawel jawel zeg ik je een Singer
versta-je soms geen nederlands mijnheer *

20 februari
tot en met 24 april 2021.

Circulez!

*Het **onder de naald** tentoongestelde handschrift van het 'Huldegedicht aan Singer' (10 maart 1921) is een weergave van het op vier pagina's geschreven origineel, op één blad. Van Ostaijen stuurde het manuscript op 20 februari 1925 naar Jozef Peeters, als bijdrage voor het eerste nummer van het tijdschrift 'De Driehoek'. Peeters weigerde het gedicht op te nemen, met als gevolg dat Van Ostaijen zich, nog voor het verschijnen van het eerste nummer, terugtrok uit de redactie.

Deze versie wijkt op een aantal plaatsen af van de twee andere bekende, en vroegere, handschriften die worden bewaard in het Letterenhuis te Antwerpen. Het meest opmerkelijke is dat de titel hier is versoerd tot 'Hulde aan Singer'.

In de jaren zestig kwam het manuscript in het bezit van Paul de Vree, die het opnam in het tijdschrift 'De Tafelronde' (1966 Antwerpen, elfde jaargang, nummer 1), voorafgaand aan zijn gedocumenteerde essay over de relatie tussen Peeters en Van Ostaijen in de begintijd van 'De Driehoek'.

Van de drie bekende handschriften is dit het enige door Van Ostaijen bestemd voor druk. Het is dan ook wenselijk in komende edities van de verzamelde gedichten voortaan te kiezen voor deze 'Hulde aan Singer'.

(Met dank aan de Erven Paul de Vree voor het ter beschikking stellen van het handschrift.)

in- & verkoop van boeken en
literaire archieven

Hendrik Conscienceplein 16-18
B-2000 Antwerpen
tel. +32 (0)3 233 32 48

info@demian.be - www.demian.be

PRIJSLIJST OP AANVRAAG

donderdag tot en met zaterdag
van 10.30 tot 18.30 uur
& elke eerste zondag van de maand

Bank 409-8583911-37
IBAN BE35 4098 5839 1137
BIC KREDBEBB

De hier beschreven boeken
en documenten zijn, rekening
houdend met hun ouderdom, in
goede staat, tenzij anders vermeld.
Bestellingen worden in volgorde
van ontvangst afgehandeld.

Beschrijving: René Franken
Fotografie: Alexandra Couwers
Grafische vormgeving: Jelle Jespers

BEZETTE STAD

DEMIAN

Paul van Ostaijen

DEMIAN

in- & verkoop van boeken en
literaire archieven

Hendrik Conscienceplein 16-18
B-2000 Antwerpen
tel. +32 (0)3 233 32 48

donderdag tot en met zaterdag
van 10.30 tot 18.30 uur
& elke eerste zondag van de maand

info@demian.be - www.demian.be

Bank 409-8583911-37
IBAN BE35 4098 5839 1137
BIC KREDBEBB

BEZETTE STAD

- 1 _____ Bezette Stad. Handschrift _____ Verkocht
2 _____ Bezette Stad _____ 2.800 euro
3 _____ Bezette Stad _____ 2.000 euro
4 _____ Bezette Stad _____ 1.800 euro

AVONTUUR

- 5 _____ Avontuur _____ 450 euro
6 _____ De bende van de Stronk _____ 350 euro
7 _____ De bende van de Stronk _____ 75 euro
8 _____ De bende van de Stronk _____ 75 euro

BIBLIOTHEEK

- 9 _____ Collectie _____ Verkocht
10 _____ Tot wie spreek ik heden? _____ 2.500 euro

DE DRIEHOEK

- 11 _____ De Driehoek _____ 8.000 euro
12 _____ Paul van Ostaijen en Eddy du Perron _____ 600 euro
13 _____ De Trust der Vaderlandsliefde _____ 350 euro
14 _____ Het Bordeel van Ika Loch _____ 450 euro

INTERMEZZO

- 15 _____ Vogelvrij _____ 350 euro
16 _____ Intermezzo _____ 750 euro
17 _____ Diergaarde voor kinderen van nu _____ 90 euro

JONGELINGSDAGBOEK

- 18 _____ René Gils. Jongelingsdagboek _____ 8.000 euro
19 _____ Gust Gils. Nieuw Alpenjagerslied _____ 200 euro

MUSIC-HALL

- 20 _____ Music-Hall _____ 7.000 euro
21 _____ Music-Hall _____ 1.000 euro
22 _____ Jos Léonard. Tekeningen voor Music-Hall _____ 200 euro

SIENJAAL

- 23 _____ Het Sienjaal _____ 8.500 euro
24 _____ Het Sienjaal _____ 1.800 euro
25 _____ Paul Joostens _____ 750 euro
26 _____ Eddy du Perron. Nanemo's Terugkeer _____ 5.000 euro
27 _____ Floris Jespers. De beloonde _____ 1.250 euro